

فروش نفت ایران از چه زمانی احیا شد؟

صادرات نفت ایران بلافاصله بعد از خروج آمریکا از برجام با اختلال جدی مواجه شد. دولت آمریکا اردیبهشت ۱۳۹۷، بعد از اعلام خروج از برجام به چند کشور اروپایی و آسیایی فرصت شش ماهه داد که تا آبان ۱۳۹۷ خرید نفت خود را از ایران به صفر برسانند وگرنه گرفتار تحریم‌های ایالات متحده می‌شوند. تا پیش از خروج آمریکا از برجام، ایران ظرفیت صادرات نفت خام خود را به دو میلیون و دویست هزار بشکه در روز رسانده بود. گفته می‌شود که آبان ۱۳۹۷، فروش نفت ایران به سرعت به ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار بشکه در روز کاهش یافت. اما فرآیند احیای بازارهای نفت ایران درست از همان زمان آغاز شد. براساس برآوردهای مؤسسه تانکرترکز از آبان ۱۳۹۷ تا آبان ۱۳۹۸ ایران توانست به صورت متوسط روزانه ۶۹۵ هزار بشکه نفت خام در بازار عرضه کند. اما این پایان کار نبود، سال بعد ایران بخش دیگری از بازارهای از دست رفته را هم احیا کرد. براساس آمار تانکرترکز، در پنج ماه پایانی کار دولت ترامپ، یعنی از شهریور تا دی ماه سال ۱۳۹۹ ایران توانست میزان فروش نفت خود را به صورت متوسط یک میلیون بشکه نفت در روز نگه دارد.

محمد علی خطیبی
نماینده پیشین ایران در اوپک:

با این حال اصول گرایان با استناد به آمار فروش نفت ایران در پاییز ۱۳۹۷ و بدون توجه به آمار منتشر شده پس از آن مدعی می‌شوند که در دو سال پایانی دولت روحانی، ایران روزانه فقط ۲۰۰ هزار بشکه نفت در بازار عرضه می‌کرد. محمد علی خطیبی که از هواداران این ادعا است، می‌گوید: «مانی که دولت شهید رئیسی سر کار آمد، گفته می‌شود که وزیر نفت دولت آقای روحانی نامه‌ای نوشت که نمی‌توانیم نفت بفروشیم». این ادعا و ادعاهای مشابهی که از سوی نامزدهای ریاست جمهوری در مورد فروش ۲۰۰ هزار بشکه‌ای نفت خام ایران در پایان دولت دوازدهم مطرح می‌شود، چندان با آمار ارائه شده از سوی شرکت‌های رصدکننده بازار نفت همخوانی ندارد. با این حال تا زمانی که نتوان به آمار رسمی فروش نفت ایران در طول سال‌های گذشته دسترسی داشت، نمی‌توان رسماً هیچ‌یک از این اعداد را تأیید کرد.

تحلیل گران و مؤسسه‌های مختلف آمار متفاوتی را از میزان فروش نفت ایران منتشر می‌کنند و تفاوت‌های زیادی میان برآوردهای مؤسسه‌های مختلف وجود دارد. برای مثال در گزارشی که رویترز زمستان ۲۰۲۲ منتشر کرد، فروش نفت خام ایران در ژانویه ۲۰۲۲ (دی ماه ۱۴۰۰) توسط مؤسسه SVB به صورت متوسط روزانه یک میلیون و ۱۰۰ هزار بشکه و توسط منبع دیگر روزانه بیش از یک میلیون و ۲۰۰ هزار بشکه محاسبه شده بود و سازمان ضد ایرانی اتحاد علیه ایران هسته‌ای رقم صادرات متوسط ایران در این ماه را بیش از یک میلیون و ۴۰۰ هزار بشکه اعلام کرده بود.

پس از دولت بایدن

در حالی که براساس برآوردهای مؤسسات ارزیابی بازار نفت خام، فروش نفت ایران پیش از روی کار آمدن دولت بایدن و در دوران روحانی در سطح یک میلیون بشکه نفت در روز تثبیت شده بود، بعد از آغاز به کار بایدن در دی ماه سال ۱۳۹۹، ایران توانست بخش بیشتری از فروش نفت خود را احیا کند. بسیاری از کارشناسان بر این باورند که دولت آمریکا با انگیزه مشوقی به تهران برای از سرگیری مذاکرات هسته‌ای و احیای برجام، سختگیری‌های خود را در فروش نفت ایران کاهش داده است. مقام‌های دولت بایدن معتقد بودند که سیاست «فشار حداکثری» که بعد از خروج دولت دونالد ترامپ از برجام از سوی واشنگتن پیگیری شد، با شکست مواجه شد و نتوانست نتایج دلخواه آن دولت را به بار بیاورد. آنتونی بلینکن، وزیر خارجه دولت آمریکا بهار ۱۴۰۱ در جلسه استماع سنا به شکست سیاست فشار حداکثری اعتراف و تأکید کرد که دولت بایدن با برگشت به تعهدات برجام را بهترین مسیر برای جلوگیری از رسیدن ایران به سلاح هسته‌ای می‌داند. از آن زمان تا کنون بارها جمهوری خواهان کنگره آمریکا مقام‌های دولت بایدن را به دلیل آنچه عدم مقابله جدی با دور زدن تحریم‌ها توسط ایران عنوان می‌کنند مورد انتقاد قرار داده اند.

مخالفان ادعای تغییر سیاست آمریکا پس از روی کار آمدن بایدن معتقدند که اگر قرار بود سیاست آمریکا تغییر کند، باید در دوره‌ای تغییر می‌کرد که دولت روحانی روی کار بود و رابطه‌ای نزدیکتر با غرب داشت. محمد علی خطیبی، نماینده ایران در اوپک در دوران احمدی نژاد می‌گوید: «حدود هشت ماه دولت دوازدهم با دولت بایدن همپوشانی داشتند، چرا آن زمان

که دولت حسن روحانی و محمدجواد ظریف رابطه بهتری با دموکرات‌ها داشتند، چرا آن موقع نتوانستند نفت بفروشند؟ اگر قرار بود پیچی شل شود، پیچ باید برای آنها شل می‌شد.» اما این ادعا با برآوردهایی که از فروش نفت خام و مبعانات گازی ایران منتشر شده است همخوانی ندارد. تانکرترکز، دی ماه سال ۱۴۰۱ گزارش سالانه خود را از فروش نفت ایران منتشر کرد. براساس این آمار، در بازه ۹ ماهه از دی ماه سال ۱۳۹۹ (زمان روی کار آمدن دولت بایدن) تا شهریور ۱۴۰۰ (آغاز به کار رسمی کابینه دولت سیزدهم) ایران نزدیک به ۳۰۰ میلیون بشکه نفت خام و مبعانات گازی فروخته است که معادل روزانه یک میلیون و ۶۰۰ هزار بشکه نفت و مبعانات گازی است. این آمار نشان می‌دهد عملاً با آغاز به کار دولت سیزدهم بازار نفت ایران تا حد زیادی احیا شده بود و ارقام فروش نفت ایران در شهریور ۱۴۰۰ با شرایط کنونی چندان تفاوتی ندارد.

چرا بایدن پیچ را شل کرد؟

تحلیل گران عوامل و انگیزه‌های مختلفی برای تصمیم دولت آمریکا برای نادیده گرفتن فروش نفت ایران به ویژه به چین مطرح می‌کنند. علی اصغر زرگر، استاد روابط بین الملل به «هم‌میهن» می‌گوید: «اولاً با توجه به جنگ اوکراین و تحریم نفت و گاز روسیه از طرف اروپا و آمریکا و به منظور پایین نگه داشتن قیمت نفت در بازار بین‌المللی، به ایران اجازه داده شده تا بتواند نفت بیشتری به بازار عرضه کند تا هم تعادل عرضه و تقاضا در بازار حفظ شود و هم قیمت نفت در سطح پایینی بماند که درآمد روسیه کاهش یابد و هم نتواند نفت بیشتری بفروشد.» این کارشناس مسائل بین‌الملل می‌گوید: «بخشی از نفت ایران به‌طور غیرمستقیم توسط شرکت‌های آمریکایی در بازار خریداری و این می‌تواند به نفع اقتصاد آمریکا و غرب باشد.» زرگر ادامه می‌دهد: «دلیل دیگر میزان منابع انرژی است که ایران از فروش نفت به‌دست می‌آورد؛ با توجه به قیمت پایین نفت و تحفیفاها، درآمد ایران از فروش نفت چندان زیاد نیست که اقتصاد ایران از آن بهره‌مند شود و بخش مهمی از این درآمد هم در خارج از ایران قرار خواهد داشت که ایران اجباراً به‌صورت پایاپای می‌تواند کالا بخرد.»

علاوه بر اینها، خردادماه سال گذشته، رسانه‌ها از تفاهمی نانوشته میان ایران و آمریکا پس از چند دور مذاکره مستقیم و غیرمستقیم در نیویورک و مسقط خبر داده بودند که براساس آن آمریکا متعهد می‌شد سختگیری‌ها در قبال فروش نفت ایران را کاهش دهد. روزنامه نیویورک تایمز، در گزارشی که ۲۵ خردادماه ۱۴۰۲ منتشر کرد، به نقل از مقام‌های اسرائیلی و آمریکایی مدعی شد که دو طرف در آستانه رسیدن به یک توافق قرار دارند. در گزارش نیویورک تایمز جزئیات این توافق اینگونه تشریح شده بود: «ایران تعهد می‌دهد که غنی‌سازی اورانیوم خود را از سقف ۶۰ درصد فراتر نبرد، از جمله به نیروهای آمریکایی در عراق و سوریه توسط گروه‌های منتسب به خود جلوگیری کند، همکاری‌هایش را با باز رسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تقویت کند و از فروش موشک بالستیک به روسیه خودداری کند.» این گزارش ادامه می‌داد: «در مقابل آمریکا متعهد می‌شود از وضع تحریم‌های جدید اجتناب کند، نفتکش‌های خارجی حامل نفت ایران را توقیف نکند، به دنبال تصویب قطعنامه‌های جدید در شورای امنیت سازمان ملل متحد و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی علیه ایران نباشد.»

هر چند این تفاهم تا مهرماه سال گذشته کم و بیش اجرا می‌شد، بعد از حمله حماس در ۷ اکتبر ۲۰۲۳، در مورد ادامه اجرای آن تردیدهایی به وجود آمد. با این حال از ۷ اکتبر تا زمان درگذشت وزیر خارجه فقید ایران، حسین امیرعبداللهیان، ایران و آمریکا به صورت مرتب برای کاهش تنش در منطقه و حفظ تفاهم‌های پیشین در تماس بودند. یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها به تفاهم نانوشته ایران و واشنگتن در خرداد ۱۴۰۲، دو هفته پیش و با تصویب قطعنامه محکومیت ایران در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی وارد شد، هر چند رسانه‌های آمریکایی پیش از تصویب این قطعنامه گزارش می‌دادند که آمریکا برای جلوگیری از تصویب این قطعنامه تلاش می‌کند.

تخفیف‌های کلان

موضوع دیگری که در مورد فروش نفت ایران به چین مطرح شده است، موضوع تخفیف‌هایی است که ایران برای فروش

نفت به چین می‌دهد. علیرضا زاکانی، کاندیدای انتخابات ریاست جمهوری در واکنش به ادعای دیگر نامزدها در خصوص تخفیف کلان ایران به چین برای فروش نفت و ضررهای چند ۱۰ میلیارد دلاری در فروش نفت تحت تحریم، مدعی شد که میزان تخفیف ایران به چین برای فروش هر بشکه نفت بسیار کمتر از ۳۰ درصد است و حتی عربستان سعودی و امارات متحده عربی به چین تخفیف بیشتری می‌دهند.

محمد علی خطیبی، معاون پیشین وزیر نفت به «هم‌میهن» می‌گوید: «زمانی که تحریم اتفاق می‌افتد، شرایط دشوار می‌شود. در شرایط دشوار نمی‌توان مانند شرایط عادی نفت فروخت. در دولت دوازدهم هم بعد از اینکه ترامپ از برجام خارج شد، برای فروش نفت تخفیف می‌دادند.» این مقام پیشین معتقد است: «دولتی که از کشور تحریم‌شده نفت خریداری می‌کند، مجبور است که هزینه‌های بیشتری بدهد. خرید نفت از ایران هم هزینه سیاسی دارد و هم خریدار ریسک تحریم ثانویه را به جان می‌خرد. خریدن نفت از کشورهایی که تحریم نیستند، بسیار کم‌هزینه‌تر است. به هر حال فروشنده تحریم‌شده باید این هزینه‌ها را بر عهده بگیرد. روسیه هم بعد از اعمال تحریم‌های غرب برای فروش نفت به خریدارانش تخفیف می‌داد. من اطلاع دارم روسیه تا ۲۵ دلار در هر بشکه تخفیف می‌داد. منتهی شرایط که عادی‌تر شد، روسیه هم تخفیف‌ها را کمتر کرد.»

علی اصغر زرگر، این شیوه فروش نفت را یک بازی دوسر ساخت برای ایران می‌داند می‌گوید: «فروش انحصاری نفت ایران به یک کشور یعنی چین، آن هم با تخفیف، نتیجه تحریم است. ایران مجبور است که تن به این تجارت نامتعادل و زیان‌بخش بدهد. این نوع فروش نفت موجب می‌شود که ما نفت را ارزان بفروشیم و کالاهای مورد نیاز را گران بخریم و در واقع تجارت دوسر زیان را محتمل شویم.» وی می‌گوید: «البته اگر طبق آمارها ایران روزانه دو میلیون بشکه نفت بفروشد چین فقط بین ۷۰۰ تا ۸۰۰ هزار بشکه نفت را خریداری می‌کند و مابقی در بازار بین‌المللی به‌صورت غیرمستقیم بفروش می‌رسد که در آن شرایط هم بخش زیادی از منافع در جیب دلال‌ها و واسطه‌ها می‌رود. بدیهی است در شرایط تحریمی فروش نفت بدین صورت آسیب‌پذیر و زیان‌آور است. زیرا امکان دارد آمریکایی‌ها سیاست فشار خود را افزایش دهند و این سیاست دور زدن تحریم‌ها گام‌زد و قابل ادامه نباشد. همچنین با توجه به اینکه امکان انتقال پول نفت به خزانه مملکت وجود ندارد و ارتباطات بانکی ما قطع و مختل هست امکان استفاده بهینه از این منابع وجود ندارد.»

زرگر معتقد است که دولت ایران به جای استمرار تلاش برای دور زدن تحریم‌ها، به دنبال توافقی برای رفع تحریم‌ها باشد. وی می‌گوید: «ایران باید از طریق دیپلماسی مسائل منطقه‌ای و هسته‌ای خود را با آمریکا و غرب حل و فصل کند. در وضعیت بین‌المللی فعلی سیاست‌های صفر و صد کارآمد نیست و باید براساس منافع ملی سیاست‌های منطقی در پیش گرفت و گره‌ها را در روابط خارجی گشود. اکنون که آمریکایی‌ها تا حدودی تمایل به حل و فصل اختلافات با ایران دارند و خیلی موافق سیاست سخت‌گیرانه نسبت به ایران نیستند، زمان آن است که از فرصت استفاده شود.» زرگر تأکید می‌کند: «سیاست نه شرقی و غربی ایجاد می‌کند که ایران با همه بلوک‌های قدرت سیاسی و اقتصادی در ارتباط باشد و در تجارت خارجی رقابتی گران بفروشد و ارزان بخرد؛ درست برعکس شرایط تحریمی کنونی که ارزان می‌فروشیم و گران می‌خریم.»

ابهام در باره جلیلی و کرسنت

در مناظره‌ها و میزگردهای انتخاباتی ادعاهای متعددی در مورد فروش نفت، پرونده‌های گذشته حوزه نفت مانند کرسنت و همچنین نحوه تسویه مالی فروش نفت ایران بیان شده است. بسیاری از ناظران و تحلیلگران خواهان روشن شدن بیشتر بسیاری از ادعاهایی هستند که در این مناظره‌ها بیان می‌شود. تنها موضوع مهم، آمار رسمی فروش نفت ایران و قیمت آن نیست. حمیدرضا شکوهی، کارشناس اقتصادی در پیامی در شبکه اجتماعی نوشت: «۷ سال پیش رنژکه که وزیر نفت بود از سعید جلیلی خواست شفاف به مردم بگوید در جلسه آذر ۱۳۹۱ شورای عالی امنیت ملی درباره کرسنت چه گذشت و در نامه ۲۵ اسفند ۱۳۸۸ به احمدی نژاد چه نوشت و چه پاسخی گرفت. هنوز جلیلی توضیح نداده. شاید مناظره‌های آخر فرصت خوبی باشد.»

نباید تردید داشت که چین هم به ازای دریافت امتیاز خرید نفت ارزان ایران، امتیازهایی را به آمریکا می‌دهد. کسانی که مدعی هستند برنامه‌های آنها برای فروش نفت موفق است باید بتوانند نتایج عملکرد خود را در معیشت مردم خود، برنامه‌های توسعه‌ای، تورم و رشد اقتصادی ببینند. ایران از ابتدای انقلاب تحت تحریم قرار داشته است و از همان دوران جنگ دور زدن تحریم‌ها را آغاز کرده است. اینگونه نیست که یک عده تازه آمده باشند و دور زدن تحریم‌ها را ابداع کرده باشند و عده‌ای بچه زبل باشند که بهتر تحریم‌ها را دور می‌زنند. دور زدن تحریم‌ها همیشه وجود داشت و همواره هم تالی فاسد دارد و هر چقدر هم که بیشتر زمان می‌گذرد این فسادها بیشتر و عمیق‌تر می‌شود. دلایل‌های هفت‌خطی هستند که به نام دور زدن تحریم خون مردم را در شیشه می‌کنند و بخش بزرگی از منافع آن را هم در جیب خودشان می‌گذارند. اگر کسی مدعی است که موفق‌تر، زرنگ‌تر و زبل‌تر از قبلی‌ها است، باید با عدد و رقم ثابت کند که چه تأثیری در برنامه‌های توسعه‌ای و زیرساختی کشور گذاشته است و چه اندازه معیشت و زندگی مردم را بهبود داده است و درآمد سرانه را افزایش داده است.

دیپلمات‌ها

۴۱ هیئت دیپلماتیک آسیایی در تهران

سرپرست وزارت امور خارجه از میزبانی ۴۱ هیئت دیپلماتیک در اجلاس مجمع گفت‌وگوی آسیایی (ACD) در تهران خبر داد. به گزارش ایرنا، علی باقری کنی، سرپرست وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در مطلبی در صفحه شخصی خود در فضای مجازی نوشت: «مفتخریم که فردا در تهران میزبان اجلاس وزیران مجمع گفت‌وگوی آسیایی (ACD) باشیم و ریاست این اجلاس را بر عهده بگیریم.» وی افزود: «۴۱ هیئت از وزیران و سازمان‌های بین‌المللی در این اجلاس شرکت خواهند کرد.» باقری همچنین عنوان داشت: «این رویداد بستری برای تقویت همکاری میان کشورهای آسیایی فراهم می‌کند و نشان‌دهنده تمایل آسیایی به چندجانبه‌گرایی و فراگیری است.» نوزدهمین اجلاس وزیران امور خارجه مجمع گفت‌وگوی همکاری آسیا موسوم به ACD دوشنبه چهارم تیرماه با سخنرانی علی باقری، سرپرست وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در هتل پارسیان آزادی برگزار می‌شود. به گزارش ایسنا، مجمع گفت‌وگوی همکاری آسیا در سال ۱۳۸۱ ایجاد شد و جمهوری اسلامی ایران که در سال ۱۳۸۳ به عضویت مجمع گفت‌وگوی همکاری آسیا درآمد و از جمله اعضای فعال آن به شمار می‌رود، از سپتامبر ۲۰۲۳ ریاست این مجمع را بر عهده گرفته و تا آخر سال ۲۰۲۴ این ریاست ادامه خواهد داشت.

واحد دوم نیروگاه بوشهر ۵ سال به تاخیر افتاد

در حالی که براساس قرارداد سازمان انرژی اتمی ایران با شرکت روس اتم قرار بود تابستان امسال واحد دوم و سال ۱۴۰۵ واحد سوم نیروگاه اتمی بوشهر وارد مدار شوند، محمد اسلامی، رئیس سازمان انرژی اتمی اعلام کرد که این دو واحد نیروگاه اتمی ۵ سال و ۷ سال دیگر به بهره‌برداری خواهند رسید. رئیس سازمان انرژی اتمی درباره روند ساخت واحدهای دوم و سوم نیروگاه اتمی بوشهر گفت: «در ۱۴۰۰ به دلایلی در وضعیت رکود در روند ساخت این دو واحد بودیم اما امروز در همه زمینه‌ها در سایت بوشهر و در کارخانه‌های ایرانی طرف قرارداد اقلام در حال ساخت هستند و از امروز تا پنج سال دیگر واحد اول آماده می‌شود و طی هفت سال واحد دوم، نیروگاه‌های دیگر هم به این شکل و در همین بازه زمانی یک واحد از نیروگاه‌های کارون و از واحدهای دیگر هم یک واحد احتمالاً بتوانیم در مدار قرار دهیم.» اسلامی در پاسخ به اینکه گروسی اخیراً گفته است به سمت دیپلماسی با ایران و یک توافق جدید باید رفت گفت روابط ایران و آژانس مبنای قانونی دارد و این مبنای بی‌تی و پادمان جامع است. آژانس در این چارچوب حرکت می‌کند و در همین قالب باید مطالبه داشته باشد و غیر از این نیست. رئیس سازمان انرژی اتمی در پاسخ به ایسنا درباره اینکه برخی معتقدند به لحاظ فنی و مالی و تأمین سوخت پشتوانه کافی برای ورود به ساخت نیروگاه‌های اتمی نداریم گفت: «ساخت نیروگاه‌های اتمی بسته به نوع قراردادش متفاوت است. قراردادی که برای نیروگاه بوشهر است آن چه در گذشته امضا شده احداث هشت نیروگاه است که تعهد تأمین سوخت هم با سازنده است. این قرارداد دو بخش دارد؛ یکی داخلی‌سازی و بخش دیگر ساخت در کشور طرف قرارداد است.»